

***Yılanların Öcü* Filminin Ekoeleştirel Söylem Çözümlemesi**

Ash İGİT

Görsel İletişim Tasarımı, İletişim Fakültesi

Sakarya Üniversitesi

Sakarya

Özet

İnsan ve doğa çatışması, insanoğlunun gücünü keşfettiği andan itibaren ortaya çıkmış ve olumsuz etkileri günümüze dek artarak gelmiştir. İnsanoğlunun fiziki ve akli gücünü keşfi, sınırı olmayan menfaatlerinin doğmasına neden olmakla kalmamış, doğayı tahakkümü altına almış, tahrip etmiş ve doğanın tüm olanaklarından yararlanmıştır. Bu durum, ekosistemin bir parçası olan insanı özünden tümüyle uzaklaştırmış, böylece insan ve insan dışı doğa çatışması küresel boyutlarda kendini göstermeye başlamıştır. İnsan eylemlerinin doğa üzerinde yarattığı yıkıcı etkiler, farklı düşünce akımlarınca geliştirilen hareketlerle sürekli olarak sorgulanmıştır. Çalışma kapsamında insan ile doğa sorunsalının yer aldığı çok sayıdaki evren arasından Metin Erksan'ın *Yılanların Öcü* (1962) filmi örneklem olarak seçilmiştir. Filmde, insan ile insan dışı doğanın biraradalığının uyum ya da uyumsuzluğu, insan ile insan dışı doğa çatışmasının kaynağının ne olduğu, nasıl sunulduğu, ekosistemin önemli parçası olan yılanın sunuluş biçimi ve insan merkezli ya da çevre merkezli yaklaşımlardan hangisine sahip olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Bu bulguları elde etmek amacıyla ekoeleştirel kurama başvurulmuş ve söylem çözümlemesi yöntemi uygulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yılanların Öcü, Ekoeleştiri, Söylem, İnsan, İnsan Dışı Doğa

Ecocritical Discourse Analysis of the Film *Revenge of the Snakes*

Abstract

Conflict between humanity and nature emerged when humankind discovered its power, and the negative effects have increased over time. Humankind's discovery of its physical and mental powers resulted in unlimited benefits and in its tyrannizing, destruction and subduing of nature to get the most out of all possibilities. This completely separated human beings from the ecosystem they constituted a part of. Thus, conflict between humans and nature started to manifest on a global level. Different ideological movements have questioned human activities' destructive effects on nature. In this study, film samples from Turkish cinema in which human-nature conflict is the main theme or associated with the main theme are examined. The film *Revenge of the Snakes* (Yılanların Öcü, 1962), which Metin Erksan scripted and adapted, is considered among many films. This study attempts to address the following issues with attention to the film: the reason for the human–non-human nature conflict; the harmony/disharmony of the human–non-human nature relationship; how it is presented; the presentation of the snake, which plays an important role in the ecosystem; and

whether the film is human-centered or environment-centered in its approach. To arrive at the findings, the study refers to ecocritical theory and applies the discourse analysis method.

Key Words: Yılanların Öcü, Ecocritics, Discourse, Human Being, Non-human Nature

Giriş

İlk çağlarda insan, kendini doğanın bir parçası olarak görmüş ve uzun bir zaman dilimi içinde, evrenle uyum içinde yaşamıştır. Ancak insanın fiziki ve akli gücünün farkına varmasına ek olarak çevresini ve ona ait kaynakları tanıyıp öğrenmesiyle birlikte doğayla uyumlu, barışık hal yerini başkaldırıya, çatışmaya bırakmıştır ve böylece insan ile insan dışı doğa arasında ki ilişki sömüren-sömürülen, ezen- ezilen ilişkisine dönüşmüştür. İnsanoğlunun zaman içinde değişen yıkıcı rolü, doğa üzerinde negatif etkilere sebep olmuş; ekosisteme ağır tahribatlar vermiş ve bugün geri dönüşü olmayan boyutlara ulaşmıştır. Bu çevresel tahribatların başlaması çeşitli çevreci hareketlerin doğmasına vesile olmuştur. Genel ve kaba anlamıyla çevreci hareketlerden biri olan çevre korumacılar, öncelikle çevreyi koruma, kaynak kullanımını sürdürme çabası göstermekten öteye gitmemiş, yüzeysel bir çizgide eylemlerini gerçekleştirmişlerdir. Ancak zaman içinde bu korumanın yeterli olmadığını savunan derin ekoloji hareketi doğmuştur. Derin ekolojistler, doğanın kendine içkin bir değer taşıyıp insanın doğanın bir parçası olduğunu ve doğada varlık gösteren tüm canlıların özü itibarıyla biricik olup yaşam haklarının insan yaşam hakkıyla eşit olduğunu savunurlar. Çevre korumacıların insanı odağa yerleştirip yücelten ve çeperini bu doğrultuda ören yaklaşımlarının aksine, derin ekoloji insanı sadece ekosistemin bir parçası olarak görmekte ve türler arasında bir tür olarak kabul etmektedir.

“Tüm edebî ve kültürel yaklaşımların ve bu düşünce akımlarının doğayı yalnızca bir sömürü aracı olarak gören insan-merkezcilikten arındırılması için diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de ekoeleştirinin sosyal bilimler ve edebiyat çalışmalarında tanıtılması ve çalışma kapsamına dâhil edilmesi gerekmektedir” (Oppermann, 2012:14). Türk Edebiyatında “doğa yazını pek gelişmemiştir ancak kitaplarında doğayı konu edinen edebiyatçılar da yok değildir. Bunların en başında Halikarnas Balıkcısı olarak bilinen Cevat Şakir Kabaağaçlı gelmektedir. Sonrasında hikâyelerinde yaşadığı çevreyi bütün renkleri ve canlılığıyla betimleyen Sait Faik Abasıyanık ve doğa sevgisi, duyarlılığını eserlerinde başarıyla yansıtan Yaşar Kemal gelmektedir. Elbette ki bu örnekleri çoğaltmak mümkündür” (Karahan 2002:33-34). Ancak belirtmek gerekir ki, Oppermann’ın da belirttiği gibi doğa içinde bir tür olan insanın

ehlileşmesi ve farkına varması için, insan merkezilikten arındırılmış doğa yazınına önemli oranda ihtiyaç vardır.

Cumhuriyet dönemi Türk Edebiyatı'nın önemli yazarlarından biri olan Fakir Baykurt, toplumcu gerçekçilik akımının da öncülerindedir. Fakir Baykurt'un, Metin Erksan tarafından senaryolaştırdığı romanı, köy ve köylü gerçeği üzerinedir. "Köy filmleri Türk insanının doğal yaşamını ve inanışlarını diğer filmlere göre daha gerçekçi biçimde yansıtmıştır. Bu açıdan, yani, Türk gelenek göreneklerini, halk inançlarını, yöre özelliklerini aksettirme yönünden, belirli yönetmenlerin ve senaristlerin filmlerinde gerçek değinmeler görülmektedir. Metin Erksan'ın *Yılanların Öcü*" (Pösteki, 2012:142) filmi de bunların arasında yer almaktadır. Bu değinmeler öyle gerçektir ki, Baykurt romanını yayımladığı ve Erksan'ın filmini yaptığı zaman büyük tepkiler almış hatta sansüre uğramıştır. Yurtiçi ve yurtdışında gösterimi yasaklanan filmin gösterime girmesi, Erksan'ın, dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e izletmesiyle son bulur. "Film büyük mücadeleler sonrası gösterilmesine gösterilmiştir ama bunun sonucunda Türkiye'de yer yerinden oynamıştır (Altınar, 2005:47). Salonlar talan edilmiş, oyuncular yuhalanmış ya da şiddete uğramıştır. Ancak belirtmek gerekir ki, bu durum Erksan'ın toplumsal gerçekliği aktarmasının ve başarısının gösterilenidir.

Çalışma kapsamında seçilen *Yılanların Öcü* filminin asıl temasının toprak mülkiyeti olduğu bilinmektedir. Ancak filmin adı, film içinde ki yılan temsili, insan ile insan dışı doğa arasındaki çatışmanın varlığı ekoeleştirel bir değerlendirme yapılmasını mümkün hale getirmiştir. Söylem çözümlemesinin tercih sebebi ise ekoeleştirel analizin daha çok sözlü ileti düzeyinde gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır. Çalışma için yapılan literatür taraması sonucunda, ekoeleştirel söylem çözümlemesine tabi tutulmuş herhangi bir kaynağa rastlanılmamıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın ekoeleştirel alanında çalışmak isteyen kişilere katkısı olacağı düşünülmektedir.

Çevre Kavramı Ekseninde Sığ Çevre Hareketi ve İnsan Merkezli Yaklaşım

Çevre'nin, doğa ve ekoloji kavramından ayrılan en temel özelliği; "merkeze göre tanımlanması; merkezde ve merkez olmaması; çevrelediği şey karşısında 'dışsal' olmasıdır" (Cangızbay,1989: 39). Fiziki ve kültürel manada çevre; insanı etkileyen ve de ondan etkilenen dış şartların bütünüdür (Görmez,1989:6).Çevre ile doğa kavramı birbiri yerine kullanılmaktaysa da özü itibariyle birbirinden ayrılırlar. Doğa; insanın dışında ortaya çıkan, herhangi bir insan müdahalesi olmaksızın ortaya çıkan, gelişip değişen her şeyi kapsamaktadır. Toprak, toprak altı zenginlikler, su, hava, bitkiler, hayvanlar doğayı oluşturmaktadır (Keleş ve Hamamcı,1993:29). "Ekologlar ve doğa konusuna duyarlılık

olanlar, çevre sözcüğünün insanın doğaya egemen olmak ve doğayı kendi gözüyle görmek üzere yarattığı indirgeyici bir sözcük olduğunu ileri sürerler. Zira burada çevre, insanın etrafındaki anlamında olmakla; insanı merkeze yerleştirmekte ve doğaya egemenliğini vurgulamaktadır” (Necdet Erzen, 2006:1). Tam da bu yönüyle çevre sözcüğü, insan merkezci yaklaşımı savunan bir dilin nesnesidir. İnsan merkezci yaklaşım; sığ çevreci hareketin beynidir.

Çevre tanımı çevreci ve çevrecilik kavramlarını da beraberinde getirmektedir. Sözlüklerde çevreci; sözcüğü “çevreciliğin temel prensiplerine inanan ve bunları geliştirmeye çabalayan kimse”, çevrecilik ise; “çevreye duyulan ilgiden kaynaklanıp bahsi geçen ilgiyi açıklayan ideolojiler ve uygulamalar” bütünü olarak söz edilmektedir. İnsanların çevre sorunları karşısında ki duyarlılığı, Batı’da çevreciliğin bir toplumsal hareket olarak gelişmesine yol açmıştır (Keleş vd.2012:290). Bahsi geçen toplumsal hareket Naess’in adlandırması ya da ayrımıyla sığ çevreci hareketidir.

Sığ çevreci hareketi benimseyen kişiler, insan ile doğa arasındaki ilişkinin ancak toplumun mevcut yapısı içinde düzelebileceğine inanmakta, kirlenmeyi azaltmak için teknolojik gelişmelere riayet etmeyi tercih etmektedirler (Naess,1994:13). Bu hareketin savunucuları, teknoloji yardımıyla, insanın karşılaştığı engellerin üstesinden gelip doğaya hâkim olacağını ve böylece doğanın insan menfaatleri doğrultusunda dönüşebileceğini ileri sürmektedirler (Keleş vd,2012:74). Sığ çevreci hareket genel özellikleri itibariyle derin bir düşünüş ve eyleyişten uzaktır. Yinelemek gerekirse; sığ çevreci hareketin en temel belirleyeni insan merkezli yaklaşıma sahip oluşudur.

İnsan merkezli ya da bir başka deyişle çevre korumacı yaklaşımlarda ekosistemde ki tüm türler hiyerarşik bir düzen içinde yer almaktadır. İnsan ise bu hiyerarşik piramidin en üstünde yer almaktadır. Piramidin en üstünden aşağı doğru gidiş ise, insanın pragmatik beklentilerine göre oluşturulmaktadır. Keleş, Hamamcı ve Çoban’a göre, insan merkezli yaklaşımlarda insan dışı doğadaki tüm türler; insanın amaçlarına ve menfaatlerine hizmet eden araçlar ya da kullanılacak kaynaklar olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla doğaya, insanın pragmatik zihniyetinden doğan fikir ve eylemlere hizmet ettiği ölçüde değer atfedilir (2012:75). Buna ek olarak insan merkezli yaklaşımlarda doğa, tahakküm altına alınabilecek, insan için kullanılabilir ve üzerinde çeşitli müdahalelerin yapılabileceği sonu olmayan bir kaynak deposudur. Bundan hareketle teknolojiye ve onun uzuvlarına sonu olmayan bir güven duyulmakta ve insan için faydalı olduğu düşünülmektedir (İgit, 2016: 958). Kısaca ve kabaca, bu yaklaşım, insanı odağa yerleştiren ve ‘korumacı’lık çerçevesinde varlığını inşa eden bir düşüştür.

Ekoloji Kavramı Ekseninde Derin Ekoloji Hareketi ve Eko-Merkezli Yaklaşım

Çevrenin işaret edilen dışsallaştırıcı anlamına karşın, ekoloji insanı kapsayıcı bir şekilde “içinde yaşanan mekan, ev anlamındaki Yunancadaki ‘oikos’ (eko) kelimesinden türetilmiş” bir kavramdır (Cangızbay,1989:39). Ekoloji, canlılar ile çevreleri arasındaki ilişkileri ve etkileşimi inceleyen bir bilim dalıdır (Çepel,1992:13).Ekolojinin doğayı kavrayışı, insan ile insan dışı doğa bağı, menfaate dayalı bir ilişki olmaktan çıkarmakta, olabildiğine ahlaki ve sorumlu bir ilişkiye dönüştürmektedir (Önder, 2003:5). Çağdaş ekolojistler, çevre sorunlarına bütünsellik ilkesi etrafında bakmakta ve araştırmalarını bu doğrultuda sürdürmektedirler. Yani, sığ çevreci yaklaşımdaki gibi kirlenmeyi önleyici ya da korumacı değil, insanı ve doğayı bir bütün içinde; her bir ekosistemin bir diğerini etkileyeceği bilgisi ışığında inceleme, araştırma ve eylemlerini sürdürmektedirler.

Bütünsellik ilkesi derin ekolojinin temel prensibini oluşturmaktadır. Derin ekoloji'nin yaratıcısı Arne Naess'tir. Naess derin ekoloji ve sığ ekoloji ayrımını ilk kez 1972 yılında Bükreş'teki “Üçüncü Dünyanın Geleceği” konferansında yapmıştır (Önder, 2003:147). “Derin ekoloji hareketinde biz kendimizi biyosentrik ya da ekosentrik olarak kabul ederiz. Bize göre temel birim ekosferdir, bütün gezegendir, Gaia'dır ve her canlı varlığın doğal bir değeri vardır” (Naess, 1994:14). Derin ekoloji, insanın kendisini doğada yabancı gibi değil, varlık gösteren canlı ve de cansız tüm herşeyle özdeş saymasıdır (Tamkoç,1994:96). Derin ekoloji temelde, insan ile doğa farklılığı ya da ayrımını savunan insan merkezli düalistik görüşü reddetmekte ve insanın özü itibariyle doğanın bir parçası olduğu görüşünü benimsemektedir (Pepper,1996:17). Bu hareket ile sığ çevreci hareket kesin çizgilerle birbirinden ayrılmaktadır. Bu ayrım en belirgin birkaç özelliği itibariyle şöyledir: Sığ çevrecilikte, doğadaki çeşitlik insan için değerlidir, bitki türleri insanların yararına, tarımda ve tıpta kullanıldığı için değerlidir, ‘kaynak’ ise insan içindir. Öte yandan derin ekolojide; doğadaki çeşitlilik doğanın kendisi için bir değer taşımaktadır, bitki türleri korunmalıdır çünkü onların değerleri özlerindedir, ‘kaynak’ ise tüm yaşam için kaynaktır (Tamkoç, 1994:99). Buna göre, derin ekoloji hareketinin eko-merkezli ya da bir diğer kabul görmüş deyişle biyo-merkezli bir yaklaşıma sahip olduğunu belirtmek gerekir.

Eko merkezli yaklaşımda, doğadaki tüm varlıkların kendine içkin değerleri vardır ve bu değerler insana yararlarından bağımsızdır. Ayrıca insan; ekosistemin bir parçası olup türler arasında bir türdür. “İnsanın sahip olduğu kimi türsel özellikler, onu öteki türlerden ya da doğanın geri kalanından daha değerli kılmaz. Türlerin birbirinden farklılaşan oluş ve edim biçimleri vardır, ama aralarındaki farklılıklara karşın tüm canlılar doğaya bağımlıdır” (Keleş vd 2009:75). “Derin ekolojinin biyo-merkezciliği insanı doğadan ayrı ve onun üzerinde değil,

içinde olduğuna dair yeni bir kozmik/ekolojik metafizik gerektirmektedir. İnsan ile doğanın bütünleşmesine yönelik bu metafizik, doğanın ‘Gaia’ olarak kişileştirilmesini, ona bir ‘ben’lik atfedilmesini içermektedir” (Önder, 2003:151). Bu yaklaşımda insan, üstün bir varlık olarak addedilmez bunun aksine doğadaki tüm canlı ve cansız varlıklarla eşittir, paydaştır.

Ekoeleştiri Kuramı ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Ekoeleştiri ya da başka bir deyişle çevreci eleştiri, insan dışı doğada varlık gösteren yaşam formlarının simgesel yapısını ve edebi söylemde insanın nasıl tanımlandığını incelemektedir (Karahana,2002:30). Ayrıca, insanın doğaya karşı yıkıcı davranışlarından vazgeçerek doğayla uyum içinde yaşaması gerektiği inancını yerleştirmeye çalışmaktadır (Güllü,2002: 40).

Ekoeleştiri, basitçe, edebiyat ve fiziksel çevre arasındaki ilişkinin çalışmasıdır. Tıpkı feminist eleştirinin; dil ve edebiyatı cinsiyet perspektifinden incelemesi, Marksist eleştirinin; metinlerin okunmasında üretim biçimleri ve ekonomiye dayalı toplumsal sınıflar hakkında bilgi verip farkındalık yaratması gibi ekoeleştiri de edebiyat çalışmalarına yeryüzü(eko) merkezli bir yaklaşım getirmektedir(Glotfety, 1996: xviii). Ekoeleştiri “yalnızca edebiyat eserlerinde doğanın nasıl yansıtıldığını incelemez, doğaya yüklenen simgesel anlamları, bu anlamların oluşturduğu düşünce kalıplarını, nehirlerin, denizlerin, toprak, bitki ve hayvan türlerinin insan kültürlerini nasıl şekillendirdiğini, dilin nasıl kullanıldığını, çevre sorunlarına nasıl yaklaşıldığını, metin içindeki değer yargılarını ve benlik kavramlarını da mercek altına alır” (Oppermann,2012: 25). Ayrıca belirtmek gerekir ki, ekoeleştiri “derin ekoloji akımının yanı sıra bir çok temel doğa bilim dallarıyla (modern ekoloji, fizik, kimya, iklim bilimi, biyoloji gibi) sosyal bilimlere ve edebiyat çalışmalarını bir araya getiren, disiplinlerarası bir bilim dalı olma özelliğine sahip önemli bir edebiyat eleştirisi ve kuramıdır (Oppermann,2012: 21).

Derin ekoloji, ekoeleştirin ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir. Dolayısıyla, derin ekolojinin ilkeleri ekoeleştiri kuramının yapı taşlarını oluşturmaktadır. Eko-merkezli yaklaşıma sahip olan bu kuram, ekosferdeki tüm canlı ve cansızları, insanoğlunun pragmatik menfaatlerinden münferit; bir birey olarak kabul eder ve her bireyin oluşumunun ve sürdürülebilirliğinin bir diğer canlıda var olduğu savını benimsemektedir (İgıt,2016:959). Bu bilgileri daha saydam hale getirmek adına, ekoeleştirin insan ile insan dışı doğayı birbirine bağımlı ve bütüncül olarak kavradığı, doğanın öteki olmayıp bizatihi insanla eş değer yaşam hakkı olduğu ve dolayısıyla insanı hükümlan olarak konumlandırmadığı söylenebilir.

Örneklelimizi oluşturan filmin ekoeleştirel bağlamında, insan merkezli ya da eko merkezli yaklaşımlardan hangisine örnek oluşturduğunun saptanmasına ek olarak bahsi geçen yaklaşımlara örnek olan alt anlamların belirlenmesi ve çözümlenmesinde Teun A. van Dijk'ın geliştirmiş olduğu söylem çözümlemesi yöntemi kullanılmıştır. Söylem çözümlemesi, farklı kuramsal kaynak, yaklaşım ve yöntemlerden beslenen nitel bir araştırma yaklaşımıdır. van Dijk'ın söylem çözümlemesinin tür odaklı değil de metin odaklı olması ve bununla birlikte katı kurallardan uzak olması, bu çözümlene yönteminin haber dışındaki farklı metin türleri üzerinde uygulanabilmesini de mümkün kılmıştır (Çomu ve Halaiqa, 2014:51).

Söylem çözümlemesi, medya metinlerindeki seçilmiş sözcük ve sözcük öbeklerinin bireylerin yaşamı algılamalarında, düşüncelerinde ve değerlendirmelerinde söyleme yansıyan toplumsal ideolojileri belirlemektedir. Bu yöntem açık dilsel yapılardan örtük ideolojik yapılara ulaşmayı hedeflemektedir. İdeolojiler, kimlikler, güç ilişkileri, kültürel değerler, dil aracılığıyla ya da dilsel kurgulamalar yoluyla ortaya konulmaktadır (İnceoğlu ve Çomak, 2009: 44-45). van Dijk, “zihinsel temsillerin en çok "biz-onlar" karşıtlığı biçiminde eklendiğini ifade etmektedir. Bu karşıtlık "biz"e ilişkin eylemlere bir olumluluk atfederken, "onlar"ın eylemlerinin olumsuz biçimde sunulmasına ve bu yolla önyargıların ve ırkçılığın yeniden üretilmesine neden olmaktadır” (Durna ve Kubilay,2010:70). Öte yandan belirtmek gerekir ki; söylem çözümlemesinin net çizgisel bir yapısı olmamakla birlikte çözümlene yapılırken dikkat edilmesi gereken bazı önemli unsurlar vardır: Söylemin bağlamını incelemek, iktidar ilişkileri ve çatışmalarını çözümlene, onlar ve biz hakkındaki olumlu ya da olumsuz bakış açısını bulmaya çalışmak, ön varsayımları ve ima edilenleri en ayrıntılı biçimde ortaya çıkarmak, kutuplaştırılmış grup fikirlerini önemsizleştiren ve önemini vurgulayan tüm biçimsel yapıyı incelemek (van Dijk,1998: 61).

“Yılanların Öcü” Filminin Çözümlenmesi

Fakir Baykurt'un Yılanların öcü romanını senaryolaştırıp aynı isimle filme uyarlayan Metin Erksan, filmi 1962 yılında Be-Ya film yapımcılığında çekmiştir. Filmde Fikret Hakan, Aliye Rona, Erol Taş, Nurhan Nur, Kadir Savun, Hakkı Haktan, Ali Şen, Fikret Uçak ve Sadiye Arcuman rol almıştır.

Film, 1966 yılında Uluslararası Kartaca Film Festivali'nde birincilik ödülü almıştır. Ayrıca, sinema yazarları 1961-62 mevsiminin ‘En Başarılı Film’, ‘En Başarılı Yönetmen’, ‘En Başarılı Kadın Oyuncu’ (Aliye Rona), ‘En Başarılı Erkek Oyuncu’ (Erol Taş) ödüllerini Yılanların Öcü filmine vermiştir (Altiner, 2002:688).

Filmin Konusu

Film Kara Bayram, annesi Irazca Ana, Karısı Haçça, büyük oğlu Ahmet ve Haceli arasında, bir köy ortamında geçmektedir. Filmde olaylar, Muhtarın köy meydanında ki araziyi kurul kararıyla Haceli'ye satmasıyla başlamaktadır. Köy meydanında ki boş arazi Kara Bayram'ın evinin önüdür ve Irazca Ana evinin önüne ev yaptırmak istememektedir. Bunun üzerine film Kara Bayram ve Irazca Ana ile Haceli, erkek kardeşleri ve Muhtar arasında geçen olaylar üzerine inşa edilmektedir. Kara Bayram ve ailesinin Haceli'nin kerpiçlerini kırması ve kırıldığını duyan Haceli'nin hamile olan Haççe'ye saldırması üzerine film doruk noktasına ulaşmaktadır. Film düğümü, Irazca Ana'nın köye ziyarete gelen Kaymakam'a durumu anlatmasıyla çözüme kavuşmaktadır. Kaymakam'ın köy meydanına ev yapılmasının yasal olmadığını ve kurul kararının iptal olmasını emretmesi üzerine Haceli yanında yer alan Muhtar safını değiştirmektedir. Ancak Muhtarın saf değiştirmesi ya da Kaymakam'ın ev yapımını iptal etmesi Kara Bayram ve Irazca Ana'nın yaşadığı acıyı dindirmemektedir. Bayram dayak yemiş ve Haççe yaşadığı saldırı üzerine bebeğini kaybetmiştir. Irazca Ana evinin önüne köy meydanına gelen Kaymakam'a "Dur bir şikâyetim daha kaldı sana: Ya bizim dövülmemiz ne olacak ya gelinimin düşürdüğü çocuk ne olacak?" der ve Kaymakam'da ona Cumhuriyet Savcısına şahit ispat gösterip mahkemeye vermesini ve cezasının çok büyük olduğunu söyler. Bu bilgilendirme, filmin sonunu oluşturmaktadır. Öc alma aşkıyla yanıp tutuşan Irazca Ana'nın komşusuna yılan sokması üzerine zihninde netlik oluşur ve "Yılanlar yılan iken bile öclerini bizde komadılar. Biz insan olduğumuz halde düşmanlar karşısında boynu bükük pısmış duruyoruz, yılanlar kadar olamadık yazıklar olsun bize! İnsan haysiyetine yakışmaz bu! Adam dediğin düşmanını tanımalı ve hiçbir zaman öcünü yerde komamalı. Şikâyetimizi yapacağız, değil Haceli değil Muhtar ferîştahları gelse bizi bundan alıkoyamazlar. Davran Bayram yarın kasabaya gidiyoruz. Doğru Cumhuriyet'in müddeiumumisine..." sözlerini sarf eder. Bu sahnenin ardından Kara Bayram ile ailesinin kağı arabasında şikâyetlerini yapmak üzere yola koyulduğu gösterilir ve film biter.

Filmin Ekoeleştirel Söylem Çözümlemesi

Film Kara Bayram, karısı Haççe ve oğlu Ahmet'in öküz arabası üzerinde tarlaya gidişleriyle başlar. Kara Bayram ve ailesi tarlaya vardıklarında öküzlerini otlatması için oğlu Ahmet'e teslim eder. Kendisi ve karısı da tarlayı sürerler.

Oğlu Ahmet: "Baba! Baba! Yılanlar, yılanlar baba! Kapoların arasında iki tane gördüm, önümden akıp gittiler." der ve bunun üzerine Kara Bayram koşarak öküzlerin otladığı yere gider, öküzleri oradan uzaklaştırır ve yılanları aramaya koyulur. Ardından Haççe ve oğlu Ahmet gelir.

Haççe: Öldürcen mi yılanları Bayram?

Bayram: Yoo. Hiiiç öldürür müyüm? Akşam yemeğe çağıracağım.

Haççe: Ne zararı var sana yılanların?

Bayram: Bugüne kadar hiç duymadın mı anamdan? Savaşımız var yılan milletiyle.. Bu namussuzlar oldubitti bize düşmandırlar. Öküze ineğe çok ziyan verirler. Fırsatını buldular mı hiç esirgemezler!

Haççe: Madem öyle, şurada çayırda gütsün çocuk.

Bayram: Oraya da gelirler. İçinde kötülük oldu mu dünyanın öbür ucuna gider yılan milleti. Üşenmez. Bize büyük hınçları var, der ve oğlu Ahmet'e döner.

Bayram: Gel buraya ödle herif! Adam bu kadar korkar mı bir yilandan? Gel şurada alanda güt malları, bak saklandı namussuzlar. Görürsen çabuk bana haber ver hem de hiç korkma! Aldın mı taşı yapıştır. Sonra da kaç. Mümkünü yok yetişemezler.

Bu sözlerin hemen ardından, Haççe'ye bakarak, "Hadi bizde gidip gene bentleri pekiştirelim" der ve tekrar tarlaya doğru yol alırlar.

Haççe doğa ile uyumlu bir karakterdir. Haççe'nin kadın olarak doğurganlık özelliği ve bunun tüm getirileri; üretkenliği, verimliliği dolayısıyla dişil kabul edilen doğa (Doğa Ana, Gaia) ile özdeşleşmesini sağlamaktadır. O ana kadar yılanlar hakkında negatif bir öngörüsü bulunmayan Haççe'nin eko merkezli bir karakter olarak konumlandırıldığını söylemek mümkündür.

Kara Bayram ile karısı Haççe, dikotomi örneğidirler ve keskin hatlarla birbirinden ayrılırlar. Kara Bayram, insanı doğanın dışında tutup, bütüncül bir insan-doğa ilişkisini reddeden; insan merkezli düşünüşün temsilcisidir. Kara Bayram'ın "Savaşımız var yılan milletiyle.. Bu namussuzlar oldubitti bize düşmandırlar. Öküze ineğe çok ziyan verirler. Fırsatını buldular mı hiç esirgemezler!" sözleriyle yılan, insanın karşısında, düşman olarak konumlandırılmıştır. Hâlbuki Kara Bayram'ın öküz ve ineğinin yanında tarlası da vardır ve aslında tarlası olan bir köylü için yılan son derece önemli bir işlevi yerine getirmektedir: Yılanlar; bağ, bahçe ve tarlalarda bulunan köstebek, tarla faresi gibi zararlı kemirgenleri yiyerek beslendiğinden dolayı tarımın sürdürülebilirliğine katkısı bulunmaktadır. Hatta bilinçli ziraatçılar tarafından korunduğu yönünde bilgiler de bulunmaktadır. Özet olarak,

ekosistem üzerinde önemli bir işlevi yerine getiren yılanların varlığı, yaşamsal döngünün devam edebilmesi için elzemdir.

Haççe'nin Kara Bayram'ın yılanları düşman olarak konumlandırmasına aldırmadığı ve Kara Bayram'a önerdiği "Madem öyle, şurada çayırda gütsün çocuk." sözleri, onun, yılanların yaşam hakkı olduğu fikri barındırdığını ortaya koymaktadır. Haççe; özelinde yılanların genelinde ise ekosistemdeki tüm canlıların, değerlerinin insanın pragmatik bakış açısından uzak ve bağımsız olmasını desteklemektedir. Haççe'nin sözlerinden elde edilen bulgular ile derin ekolojistlerin, tüm canlıların ekosistem üzerinde eşit yaşam hakkı olduğu görüşü paralellik göstermektedir.

Kara Bayram, "Gel buraya ödle herif! Adam bu kadar korkar mı bir yilandan?.... Aldın mı taşı yapıştır. Sonra da kaç...." sözleri ile küçük oğlunu yüreklendirmektedir. Henüz öğrenme döneminde olup babayı rol model alan bir erkek çocuk için, sarf edilen bu sözler; doğa üzerinde tahakküm kurup yıkıcı etkiler yaratacak olan bir neslin yetişmesine vesiledir. Yolda, yılanlar hakkında konuşmalarını anlamlandıramayan Haççe Bayram'a sorar:

Haççe: Yılan milleti bize niye düşman Bayram?

Bayram: Anlatayım, bak dinle! Şuradaki güroluk çamlığında Şahmeran varmış. Oradan çam değil çiğdem bile koklatmazmış insanoğluna. Tüm yılanlarında kralıymış. Etrafında kavini kabilesi bir hoş saltanat sürüp gidiyormuş. Duyarsın, benim babam herkesin gittiği yola gitmezmiş, bir sakar tarafı varmış. Milletın doğru sandığı şeyin bir eksik tarafını bulurmuş. Kalkmış bir gün bu bölgeye saban otunu kesmeye gitmiş. Şahmeran bir iki çamın dibinde çöreklenmiş yatıyormuş. Âlem, bana dokunmayan yılan bin yaşasın diyip dururken, babamın efeliği tutmuş. Milletın yüreğini titreten namussuz bu mu diyip çekmiş nacağa.. Altı kulaçtan fazla uzunluğu varmış. Parça parça doğrayıp yığmış yılanı oraya.

Kara Bayram, babasının Şahmeran'ı öldürmesi üzerine, onu gurur kaynağı haline getirmiş ve kahramanlaştırmıştır. Bu diyalogda dikkati çeken bir durum vardır: Bir önceki diyalogda Kara Bayram, Ahmet'i yılanları öldürmek üzere yüreklendirmiştir -ki bir sonraki diyalogda öldürdüğüne şahit olacağız. Buraya kadar olan sözlü iletiler üstteki "doğa üzerinde tahakküm kurup yıkıcı etkiler yaratacak olan bir neslin yetişmesine vesiledir" savını desteklemektedir. Şöyle ki; Geçmişte Kara Bayram, babasının "kahramanlık" hikâyesiyle büyümüş ve yılanlarla insanlar arasında savaş olduğunu kanıksamıştır. Şimdi de Kara Bayram oğlu Ahmet'i öğrendiği şekilde eğitmektedir. Aslına bakılırsa bu durum domino etkisine benzetilebilir: Bir insanın kaybı onun rol model olduğu bir diğer insanın ve onun yetiştireceği

diğer insanların kaybına yol açabilir ve bahsi geçen kaybın doğa üzerinde ki etkisi de aynı biçimdedir: Ekosistemin en küçük yapıtaşının kaybı bir diğer ekosistemin ve onun besin zincirinin kaybı gibi. Tüm sayılanlara bütün olarak bakıldığında, insanoğlunun doğa üzerindeki herhangi bir negatif eylemi; doğal kaynakların kıtlığı, çeşitli çevre sorunlarının oluşması, farklı hastalıkların ortaya çıkması ve yayılması gibi temel problemlerin varlık göstermesine neden olacaktır. Ayrıca belirtmek gerekir ki; Kara Bayram'ın “Oradan çam değil çiğdem bile koklatmazmış insanoğluna” sözü aracılığıyla, yılanları tanımadığını onları bütünüyle reddettiği anlaşılmaktadır. Oysaki Kara Bayram, yılanların zararlı kemirgenlerle beslenmesi sayesinde tarlasından verim almaktadır. Kısaca ve kabaca; babadan oğula geçen insan merkezli bu düşünüş ve de eyleyiş günümüze kadar süregelmiş olup insan dışı doğayı yıkmaya, ekosistemi ayakta tutan zincirleri yok etmeye kadar gelmiştir. Bu da özünde doğaya ait olan insanın kendini baltalaması ve yok etmesiyle eş anlamlıdır.

Bu diyalogdan sonra birden kesme yapılır ve ekranda Ahmet ile uzun bir yılan görüntüsü belirir. Yılanı gören Ahmet yavaşça yılanın yanına sokulur, sopayla yılanın kafasına vurarak öldürür ve “Babaa, vurdum yılanı” diye bağırır. Kara Bayram ve Haççe koşarak Ahmet'in yanına gelir. Ahmet'in sopasında ölü yılanı gören Bayram oğluyla gururlanmışçasına bakmaktadır. Öte yandan Haççe ise şaşkınlık duymakta ve korku dolu gözlerle bakmaktadır.

Resim 1: Ahmet'in öldürdüğü yılanı ailesine gösterdiği sahne

Bu sahnenin ardından Kara Bayram ve ailesi öküz arabasında köye gelirken belirir. Eve varan Kara Bayram'a, Irazca Ana dertlenir ve Bayram da anasına teselli verir.

Kara Bayram: Ana sen bunları bırak da asıl Ahmet efendinin bugün ne yaptığını sor.

Irazca Ana: Söyle bakalım ne yaptı?

Kara Bayram: Bir yılan öldürdü kofalıkta!

Irazca Ana: Hı!!.. Aslanım benim! Koççum benim! Tekkem! Dedesine çekmiş elbet çekecek, ot kökünün üstünde biter, Kurt ulusundan gördüğünü işler! Aslanım! Yiğidim benim!

Ahmet: Öteki yılanları da öldüreceğim nine!

Irazca Ana: Kız gelin! Kız gelin! Gelin güvecin dibine bak. Eğer yağ varsa keşkek'e bir kaşık yağ koy. Tuz torbasında ki yumurtaları kaynat. Kaynat emme, Ahmet efe her gün böyle bir yılan öldürürse vay geldi bizim yağın, yumurtaların başına!

Kara Bayram: Yılanlar çıktı, sıcaklar basınca. Onun için bu efeden korkulur gayri Ana.

Bu sahnede Kara Bayram'da olduğu gibi, Irazca Ana'nın yüz ifadesi gurur ve mutlulukla kaplanır. Sırtım yere gelmez dercesine böbürlenir ve söz, jest ve mimikleriyle Ahmet'i kahramanlaştırır. Kahramanlaştırma karşısında haz duyan Ahmet, diğer yılanları da öldüreceğini söyler. Bunun üzerine Irazca Ana, Ahmet'i o dönemde ve köyde en kıymetli yiyecek olan yağ ve yumurta ile ödüllendirir. Ödül, olumlu davranışlardan hemen sonra çocukları bir dahası ya da daha fazlası için teşvik etmek üzere kullanılmaktadır. Ödül ve Ceza öğrenmenin esasını oluşturmakta ve davranışı biçimlendirmektedir. Bahsi geçen iki kavram öğrenme ve edinme son derece önemlidir. İnsan merkezli bir karakter olan Irazca Ana, Ahmet'in yılanları öldürme edimini, hem psikolojik pekiştirme (övgüleriyle) hem de maddi pekiştirme (yağ ve yumurta) ile desteklemiştir.

Agali, Kara Bayram'ın yanına gelip evinin önündeki arsanın köy kuruluyla Haceli'ye satıldığını söyler. Akşam yemeğinde Irazca Ana, Bayram'a Agali ile ne konuştuğunu sorar. Bayram, önce söylemek istemez, geçiştirir ancak Irazca Ana'nın doğrusunu konuşmasını istemesi üzerine durumu anlatır. Ardından “ Abla.. Abla.. Irazca Abla..” diye bağırarak bir kadın sesi duyulur. Kara Bayram “Sultan teyzem bu” der ve dışarı çıkar. Teyzesini kolundan tutar ve içeri girerler. Irazca Ana ne olduğunu sorar. Sultan Teyze yorulmuş ve korkmuş bir şekilde “bir yılan gördüm, bizim evde yılan var” der ve olduğu yere çöker, oturur.

Irazca Ana, öfkeli ve intikam duyarcasına: Yılanlar yine hücumla geçtiler. Dört beş yılda bir böyle yaparlar.

Bayram ile oğlu Ahmet ellerine sopa ve taşlar alıp koşar adımlarla teyzesinin evine doğru giderler. Bayram ve oğlu evde her yeri ararlar ancak tavanda gezen yılanı bulamazlar. Bir müddet sonra teyzesi eve gelir.

Sultan: Ne o Bayram bulabildiniz mi o kâfir hayvanı?

Bayram: Yok teyze, aramadık yer kalmadı gene yok.

Sultan: Herhalde bir yana kaçmıştır. İçimde gene geleceğine dair bir korku var.

Bayram: Bu kadar evhamlı olma hem bütün delikleri tıkadık biz, gelmez bi daha, korkma. Sen hiç tasalanma teyze, yılan milleti ne de olsa korkar bizden.

Sultan: Biz de onlardan korkuyoruz ama ne yapalım, mecbur sürdüreceğiz bu harbi.

İnsan merkezli bakış açısına sahip olan Sultan'ın "kâfir hayvan" sözü ile Teşhis(kişileştirme) yapılmıştır. İnsan türü için söylenen bir özeliği, insan olmayan varlığa – yılan- atfetmiş ve mecazlı bir anlatım gerçekleştirilmiştir. Bu teşhis aracılığıyla yılan yine 'düşman' olarak nitelendirilmiş, insan ve insan dışı doğa kesin çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. Kara Bayram'ın "Sen hiç tasalanma teyze, yılan milleti ne de olsa korkar bizden" sözüne karşılık teyzesinin "Biz de onlardan korkuyoruz ama ne yapalım, mecbur sürdüreceğiz bu harbi" şeklinde verdiği cevap; insan ve insan dışı doğanın birlikte (ister barış ister çatışma halinde) yaşama zorunluluğunun kabulüdür. İşin özünde bu kabul, insan ve insan dışı doğanın paydaş olmasından kaynaklanmaktadır. İnsan dışı doğada varlık gösteren tüm canlıların doğa üzerinde eşit yaşama, faydalanma hakkı vardır ve "insan öteki değil, canlı ve cansız tüm varlıklar ile eşdeğerdir" (Tamkoç,1994: 88).

Bu diyaloglardan sonra film, toprak mülkiyeti konusunu işlemeye, irdelemeye başlar. Film bitimine doğru, Irazca Ana, hayatta kalma mücadelesi veren Haççe'ye iğne yapmaya gelen doktora; muhtarla uyuşma ya da mahkemeye verme konusunda akıl vermesini ister. Doktor yaşadıkları olay karşısında Haceli ve Muhtarın ceza alabileceklerini ancak cezaları bitince yeniden karşılıklarını dikileceklerini ve bu işi kapamalarını söyler. O sırada içeri giren Kara Bayram doktorun konuşmalarını duyar ve öfkeyle dövüldüklerinin ve karısının bulunduğu durumun hesabını kimlerden soracaklarını sorar. Doktor kimseye soramayacağını köy yerinde işini kendi halletmesi gerektiğini söyler. Kara Bayram'ın öfkesinden cesaret alan

Irazca Ana, kızgın bir şekilde "Bir tilki gelecek diye her gece dutta tüneneceksin yani"

der. Doktora başka çarelerinin olmadığını söyler. Tam bu sırada dışarıdan “Teyze, Bayram Dayı” diye bağırarak bir erkek sesi duyulur. Bunun üzerine Kara Bayram, Irazca Ana ve Doktor dışarı çıkar. Bayram’ın yeğeni “Yetişin Bayram Dayı, Anamı yılan soktu” der. Kara Bayram, Doktor, Oğlu Ahmet ve Irazca Ana koşarak teyze evine giderler. Doktor, hemen müdahale etmeye girişir ve diğerleri de yardımcı olur. O sırada Irazca Ana ansızın ayağa kalkar ve kararlı bir şekilde şu sözleri sarf eder: “Yılanlar yılan iken bile öçlerini bizde komadılar. Biz insan olduğumuz halde düşmanlar karşısında boynu bükük pısmış duruyoruz, yılanlar kadar olmadık yazıklar olsun bize! İnsan haysiyetine yakışmaz bu! Adam dediğin düşmanını tanımalı ve hiçbir zaman öcünü yerde komamalı. Şikayetimizi yapacağız, değil Haceli değil Muhtar feriştahtları gelse bizi bundan alıkoyamazlar. Davran Bayram yarın kasabaya gidiyoruz. Doğru Cumhuriyet’in müddeiumumi’sine!..”

Bu sözlerin ardından film, Kara Bayram ile ailesinin kağı arabasında şikâyetlerini yapmak üzere yola koyulduğunu gösterir şekilde biter. Bu sözlerin metaforik olarak kurgulanmış olmasının yanı sıra gerçek anlamı da mevcuttur. Irazca Ana’nın filmi bitiren sözleri aracılığıyla insanın düşünebilme yetisi nedeniyle üstün bir varlık olduğu, buna karşılık hayvanın herhangi bir yetiye sahip olmadığı bilgisi aktarılmaktadır.

Sonuç

İnsanlığın başlangıcından günümüze değin, insan yaşamı, içinde bulunduğu çevresel koşullara; doğanın sürdürülebilirliği de, insan zihniyeti eylemlerine bağlı olarak şekillenmekte, değişmekte, dönüşmektedir. Buradan hareketle, insan ve insan dışı doğanın etkileşim halinde olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Ne var ki bu etkileşim, aydınlanan insan zihni ile birlikte teknolojinin de insan hayatına girmesiyle giderek şiddeti artan negatif bir hal alamaya başlamış ve bu duruma koşut olarak farklı çevreci hareketler ortaya çıkmıştır. Bahsi geçen çevreci hareketlerin yanı sıra, çevre sorunlarını ve zaman içinde evren üzerinde olabilecekleri konu edinen edebi yapıtlarda da artış meydana gelmiştir. Çağdaş toplumsal ekoloji hareketi olan derin ekoloji ve ekoeleştirelinin doğuşuyla o ana kadar verilmiş tüm doğa yazını çok boyutlu bir hal almış ve insan ile insan dışı doğayı ya da onların perspektifini aktaran, konu edinen edebi eserler ekoeleştirel paradigma ışığında değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Ekoeleştirel inceleme öncelikle edebiyat eserleri üzerinde uygulanmış olsa da zaman içinde farklı anlatı türleri üzerinde de uygulanmaya başlanmıştır. Bunlardan en etkili olan türlerden biri de filmlerdir.

Fakir Baykurt’un kaleme aldığı *Yılanların Öcü* adlı romanı filme uyarlayan Erksan, filmin ilk sekansında insan dışı doğa temsili yılanlar ile insanlar arasındaki çatışmayı işlemiş,

sonrasında toprak mülkiyetine geçiş yapmıştır. *Yılanların Öcü* roman ve filmi için yapılan bir çok inceleme sonucunda, yılanların metafor olarak kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Ancak metaforik anlamı dışında gerçek anlamı da vardır ve bu ekoeleştiri kuramı ve değerlendirmesi içinde, önemli bir tutmaktadır.

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre; *Yılanların Öcü* filmi, genel anlamda yüzeysel/sığ ekoloji örneği olup derin ekoloji'ye örnek teşkil edecek herhangi bir bulguya rastlanamamıştır. Ancak Haççe'nin sözlü iletileri üzerinden belirtmek gerekir ki, Haççe doğaya uyumlu, yılanı zararlı bulmayan ve yaşama hakkının olduğu fikrini barındıran eko merkezli bir karakterdir. Buna rağmen, Haççe köy yerinde kadın olması nedeniyle pasiftir ve sözü geçerli değildir. Aslında bu yönüyle çevreci hareketlerin bir temsilidir. Öte yandan, İrazca Ana, Kara Bayram'ın babası, Kara Bayram, oğlu Ahmet ve Sultan Teyze ise insan merkezci karakterlerdir.

Filmde yılan temsili üzerinden *insan dışı doğa* doğurgan, üretken ve verimli; *insan* bencil, sömüren ve ezen; *insanların bakış açısından doğa* insanların hizmetine sunulmuş sınırsız kaynak deposu; fayda sağlamayıp zarar verdiği düşünülen yılan ise düşman olarak aktarılmıştır.

Sonuç olarak, *Yılanların Öcü* filminde, ekosistemin önemli parçası olan “yılan”ın temsil biçimi üzerinden,

- *Yılanların Öcü* filminin insan merkezci bir yaklaşıma sahip olduğu,
- İnsan ve insan dışı doğanın uyum içinde ve barışık halde yaşamalarının mümkün olmadığı,
- İnsan ve insan dışı doğa çatışmasının temel kaynağının insan zihniyetinin pragmatik bir anlayış üzerine kurulu olduğu, bilgisine ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Altınır, B. (2002). Cumhurbaşkanının İzniyle Sansürü Delen Film: Yılanların Öcü. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı 15, 679-689.
- Altınır, B. (2005). *Metin Erksan Sineması*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Cangızbay, K. (1989). Habeas Corpus'tan 'Habeas Oikos'a Veya Ekolojizmin Zorunlu Güzergâhı. *Türkiye Günlüğü*, Sayı 3, 39-40.
- Çepel, N. (1992). *Doğa, Çevre, Ekoloji ve İnsanlığın Ekolojik Sorunları*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi
- Durna, T. ve Kubilay, Ç. (2010). Söylem Kuramları ve Eleştirel Söylem Çözümlemeleri. Tezcan Durna (Der.). *Medyadan Söylemler*. İstanbul: Libra Kitap
- Evre, B. (2009), Söylem Analizine Yönelik Farklı Yaklaşımlar: Bir Sınıflandırma Girişimi. İsmet Parlak (Der.). *Medyada Gerçekliğin İnşası*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Glofelty, C. (1996). "Literary Studies In An Age Of Environmental Crisis." Cheryll Glofelty and Harold Fromm (Ed.). *The Ecocriticism Reader: Landmarks In Literary Ecology*. Athens, Georgia: The University Of Georgia Press.
- Görmez, K. (1989). Çevre, Çevre Sorunları ve Çevre Politikaları Üzerine Bazı Mülâhazalar. *Türkiye Günlüğü*, Sayı 3, 6-10.
- Güllü, G. (2002). Çevreci Eleştiri ve Bir Uygulama. *Varlık Dergisi*, Sayı:1138,35-40.
- İgit, A.(2016). Animasyon Filmlerinde İnsan ve Doğa İlişkisi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 4 (2),951-980
- İnceoğlu, Y. ve Çomak N. (2009). *Metin Çözümlemeleri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Karahan, Burcu (2002). Yeşillenen Edebiyat Eleştirisi. *Varlık Dergisi*, Sayı:1138, 28- 34.
- Keleş, R. ve Hamamcı, C. (1993). *Çevrebilim*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R., Hamamcı C., Çoban A. (2012). *Çevre Politikası*. Ankara: İmge.
- Manes, C. (1996). Nature And Slince. Cheryll Glofelty And Harold Fromm (Ed.). *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Athens, Georgia: The University Of Georgia Press.
- Naess, A.(1994). *Derin Ekoloji*. Günseli Tamkoç (Der.). İzmir: Ege Yayıncılık.
- Necdet Erzen, J. (2006). *Çevre Estetiği*. Ankara: ODTU Yayıncılık.
- Oppermann, S. (2012). Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat Çalışmalarının Dünü ve Bugünü. Serpil Oppermann (Ed.). *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Önder, T. (2003). *Ekoloji, Toplum ve Siyaset*. Ankara: Odak Yayınevi.
- Pepper, D. (1996). *Modern Environmentalism: An Introduction*. London: Routledge
- Pösteki, N. (2012). Türk Sinemasında Toprak Mülkiyetine Bakış. *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Sayı 1, 141-171.
- Tamkoç, G. (1994). Derin Ekolojinin Genel Çizgileri. *Birikim Dergisi*, Sayı 57-58, 87-91.
- Tamkoç, G.(1994). Derin Ekolojinin Temel Çizgileri. *Derin Ekoloji*. İzmir: Ege Yayıncılık.
- van Dijk, Teun A. (1998). Opinions and Ideologies in the Press. Allan Bell and Peter Garrett (Ed.). *Approaches to Media Discourse*. UK: Blackwell Publishers.